

Vidiecka živá voda

„Nie na každom mieste môže byť studňa. Je však dôležité, aby sme sa pokúsili o to, aby na každom mieste studňa bola.“

(z rozprávky *Sol' nad zlato*)

Keď ma v roku 2003 kontaktovala koordinátorka projektov Vidieckeho komunitného fondu, n. f., Ing. Darina Saxunová, aby mi predstavila projekt *Vidiecka živá voda* a požiadala ma o pomoc pri organizovaní *Hovorov o vode* v obciach zapojených do projektu, ani na sekundu som nezaváhal. Vtedy som ešte netušil, že január a február nasledujúceho roka spolu absolvujeme „cyrilometodejskú“ cestu po Bohom zabudnutých slovenských obciach, kde zažijeme a precítíme desiatky hodín „hovorov“ o vode s ľuďmi, ktorí odmietli víziu sveta končiacu bráničkou vlastného domu. Mal by som jej vlastne poďakovať. Poďakovať za snehom zaviate návraty po tých najhorších slovenských cestách, za prebdené noci v aute, za tých pár fantastických ľudí, ktorých som mal možnosť na tejto ceste stretnúť. Projekt, ktorého som sa zúčastnil, bol akoby projektom proti toku času. Späť od univerzálnej, bezduchej, bezmyslienkovitej a triumfálnej architektúry supermarketov, priemyselných parkov... k architektúre srdca, architektúre obsiahnuteľnej ľudským životom a jeho potrebami. Obecné studne (a nielen tie) boli kedysi pýchou a krásou obcí. Neboli to iba univerzálne zdroje pitnej a užitočnej vody, ale boli to uzly prapôvodnej komunikačnej siete obce. Práve tu, na tomto mieste, vznikala „internet“ obce, odtiaľ sa šíрили informácie o tom „kto s kým, kedy a prečo“. Bol to prvý bulvár, ale bulvár, ktorého intenzitu a obsah určovala verejná mienka a nie mediálne manipulovaná kampaň. S rozmachom technickej infraštruktúry a spoločenskými zmenami studne zdanlivo stratili svoje opodstatnenie. Zanedbali sme ich, niekedy úmyselne ničili ako nechcený znak tradičného spôsobu života. Voda sa z nich stratila, stala sa mŕtvou. A s ňou akoby sa následne rozkladala prapodstata dediny. Nemizne iba voda, miznú všetky znaky, archetypy, o ktoré sa opiera náš život. Miznú božie muky, križné cesty, senníky uprostred lúk, mlyny, staré stromy, sady... a s nimi

mizne život obcí. Dnes nanovo potrebujeme objaviť krásu vidieka, spojenie s našimi predkami. Potrebujeme dať ľudskému životu ľudský rozmer. Dnes opäť túžime po pramenitej vode. Chceme byť súčasťou príbehu o živej vode.

Z dôvodov poetických i pragmatických sa v roku 2004 spojili ľudia, nápady, plány a peniaze. Vidiecky komunitný fond, n. f., pripravil projekt *Vidiecka živá voda* na obnovu siedmich studní. Nadácia Ekopolis finančne podporila túto snahu. Občianske združenie TATRY poskytlo materiály, informácie a dobré rady o hospodárení s vodou a interakciách medzi krajinou a studňami. Miestni ľudia vložili svoju ochotu, prácu a materiál. Tak ožili vzácne zdroje vody. Ponúkame vám ich. Príďte sa pozrieť, občerstviť a pouvažovať. Kde sú ďalšie studne a ich príbehy?

BADAŇ (Studňa pod farou)

Studňa sa nachádza takmer v centre obce pred domom, ktorý je propagovaný ako kultúrna pamiatka a vyhľadávaný turistami pri príležitosti každoročných dedinských osláv. Vedie popri ceste do kostola a na cintorín. Vodu zo studne ľudia kedysi čerpali vedrom na reťazi. Pri studni napájali kravy priamo z válovov, ktoré boli položené na kameňoch. Ženy sem chodievali prať. V sedemdesiatych rokoch dal obecný úrad prerobiť studňu na ručnú pumpu.

Čierny Balog

Rekonštrukciou studne obyvatelia napodobnili jej pôvodný stav – drevený prístrešok s kamennou obrubou, obnovili drevené válovy. Vytvorili tak aj miesto spomienok pre starších občanov a mladším priblížili niekdajší život na dedine. Kvôli bezpečnosti ponechali čerpanie vody pomocou ručnej pumpy. Obnovou podnietili u ostatných občanov záujem o podobné projekty, pretože v obci je ešte päť ďalších verejných studní. „*Studňu si obľúbili aj mladí ľudia*“, tvrdí koordinátorka projektu Janka Viřazová. „*Návštevníci zo širokého okolia našu studňu chodia obdivovať*“, pridáva sa starostka Ľubica Kuková.

DOLNÁ MARÍKOVÁ (Studňa v časti Adamkovce)

Studňu vykopali v roku 1973 v akcii „Z“ a mala slúžiť pre ob-

Dolná Mariková

chod, ktorý v tom čase stavali. Vzhľadom k tomu, že sa v blízkosti stavali rodinné domy a bol problém zachytiť vodu, obyvatelia dostali súhlas napojiť sa na túto studňu.

Boli to dva rodinné domy. Neskoršie predaj budovy obchodu s pozemkom síce nenarušil čerpanie vody, ale studňa zostala zanedbaná. Pretože je v studni dostatok vody i napriek veľkým suchám, členky regionálneho združenia Mariková sa rozhodli zapojiť do spoločného projektu na obnovu studní. Vďaka spolupracujúcim majstrom studňu obnovili a dostala aj úplne nový drevený prístrešok. „*Len si dajte! Voda je niekedy lepšia ako dobrá pálenka, aj to začujete pri našej studni*“, hovorí koordinátorka projektu Anna Adamčíková.

ČIERNY BALOG (Studňa pri Pôbišovi)

Pôvodnú studňu zo skál využívali miestni ľudia viac ako sto rokov. Pred dvadsiatimi rokmi ju sčasti svojpomocne upravili a zabudovali aj betónovú skruž s objemom šesťtisíc litrov vody.

Do doby nezavedeného centrálného vodovodu vodu odoberalo takmer dvadsať rodín. Využívali ju nielen ako pitnú vodu, ale aj na pranie, a ako zásobárň vody pre prípad požiaru. Vďaka tejto vode sa pred desiatkami rokov podarilo zachrániť okolité domy, keď horela celá ulica. Obnovené, sedemdesiat rokov staré zastrešenie, vyčistené žriedlo a upravený odtok lákajú návštevníkov i miestnych ľudí. Prichádzajú nabráť si vodu, porozprávať sa. Deti vystráajú, robia si z odtokovej rúry gejzír. Pribudli kvety, chystá sa osadenie lavičky pod borovicou v blízkosti studne. V súčasnosti pravidelne čerpajú vodu dve rodiny, ale po búrkach a topení snehu, keď je na niekoľko dní odstavený centrálny vodovod, zo studne môže brať najmä na varenie dvadsaťpäť rodín, čo je takmer sto ľudí. „*Pri otvorení obnovenej studne susedia netrepezlivo čakali s vedrami. Moji priatelia z Nítry sem chodia na chalupu a pri odchode si berú vodu do bandasiek. Tetky si na jar objednávajú u majstra lavičku, vraj a im tu dobre debatuje*“, hrdo rozpráva o staručkej studni koordinátor projektu Anton Pôbiš.

HRUŠOV (Kráľova studňa)

Po zavedení verejného vodovodu v Hrušove v osemdesiatych rokoch minulého storočia, obecné stud-

Badaň

ne stratili na význame. Pitnú vodu z Kráľovej studne prestali ľudia využívať aj na bežné účely – zavlažovanie, čím stratila na kvalite. Časom a neošetrovaním studne sa znehodnotil aj kryt, takzvaný zrubok, ako aj samotný vzhľad okolia studne. Studňu upravili do formy betónovej nádrže ako zásobáreň vody pre prípad požiaru. Z dôvodu priesakov v dolnej časti nádrže bola hladina vody nízka. Od leta 2004 majú studňu v novom šate. Okrem pitnej vody slúži naďalej ako zásobáreň pre prípad požiaru. Úžitok z nej majú turisti a voda zo studne plní opäť starú funkciu – napája tradičné konopné močidlá. Čo hovorí história?

Jedného letného rána bolo počuť z diaľky klepot konských kopýt. Na pravej strane cesty vyloženej kameňmi kosci kosili trávu. Zrazu začuli hrmot koča a klepot konských kopýt, zastali a dívali sa. „Aký krásny koč ide do našej dedinky,“ tiché slová putovali od jedného k druhému. Štyri páry čiernych koní ťahali krásny koč vyzdobený zlatými ornamentami. Za ním cválala kráľovská družina. Koč zastal a vyklonil sa z neho urastený muž, samotný kráľ Matiaš. Spýtal sa jedného z koscov: „Kde by som sa mohol napiť dobrej studenej vody?“ Kosiec mu odpovedal: „Povyše je žriedlo a tečie tam najlepšia voda, svieža, studená.“ Sprievod dorazil k žriedlu, kráľ Matiaš vystúpil, nahol sa k vode a s chuťou sa napil dobrej hrušovskej vody. Práve tadiaľ prechádzali matky s deťmi, ktoré niesli koscom jedlo. Kráľovi sa uklonili a on im poďakoval za dobrú hrušovskú vodu. Ženy potom ponaberali do plecháčikov vodu a išli ďalej k svojim mužom. S radosťou im vraveli, ako sa im kráľ prihovoril. Rozprávali to aj svojim deťom a vnúčatám. Žriedlo potom nazvali Kráľova studňa.

„Vravel som nemeckým turistom: Ešte zo studne nepíte, čakáme na rozbor. A oni mi na to: Keď mohol piť kráľ, môžeme aj my,“ usmieva sa Milan Bendík, koordinátor projektu.

MALÁ LEHOTA (Studňa v Rajnohovom štále)

Obecnú studňu v Rajnohovom štále postavili občania miestnej časti v roku 1920. S počiatocnými prácami začali muži, ktorí sa v tej dobe vracali z prác zo zahraničia. Studňu vykopali do hĺbky dvadsať metrov a celý obvod vystlali kameňom, ktorý dovážali z blízkeho okolia na vozoch zapriahnutých za hovädzím dobytkom. Obyvatelia sa veľmi tešili vode z tejto studne. Často sa pri nej gazdinky stretávali a porozprávali, zaspomínali na veselé chvíle, ale aj chvíle tvrdej a ťažkej práce. V roku 1943 studňu rekonštruovali a prehĺbili o päť metrov. Nový zrub z dubového dreva urobili takého istého tvaru, ako bol pôvodný.

Malá Lehota

V roku 2003 bola studňa v úplne nevyhovujúcom stave. Bola prehnitá s posunutou strieškou z dreva. Nedala sa z nej čerpať voda, pretože chýbalo vedro, bolo treba opraviť alebo vymeniť dvadsať metrov dlhú reťaz na valci a studňu vyčistiť. Stav studne vyžadoval nanovo ju obmurovať. Pri plánovaní druhej obnovy studne sa obyvatelia radili aj s Jánom Jazvinským, ktorý je posledný žijúci z partie občanov, ktorá pomáhala pri prvej rekonštrukcii. Na prácach sa mali podieľať prevažne občania z Rajnohovho a Debnárovho štálu, v skutočnosti sa zapojili aj obyvatelia z iných štálov a chalupári. Odpracovali vyše dvesto dobrovoľníckych hodín a hrial ich pocit, že sa im spoločnými silami podarilo studňu prebudovať k životu. Po všetkých prácach a ťažkostiach spojených s opravou studne si čerpanie opäť pochvalujú a podarilo sa im uskutočniť aj nápad, obložiť murovanú časť studne kameňom.

Michal Rajnoha zo susedstva studne sa teší a prezrádza: „Bol tu návrh studňu zasypať, keď bola v dezolátnom stave. Ved' by sa potom naši otcovia v hroboch obracali. Viete, čo je to kopať dvadsať metrov do skál?“

JEDLOVÉ KOSTOLANY (Studňa na červenej turistickej značke)

Mnohí domáci a ani turisti do leta 2004 ani netušili, že pod kôpkou plechových platní sa nachádza storočná studňa vyložená kameňom. Miestni chlapi v spolupráci

Uňatín

so starostom ju vrátili do života a oprášili jej príbeh. Najstarší obyvatelia obce spomínajú, že studňu vybudovali obyvatelia pred sto rokmi. Občania kedysi vodu používali nielen na pitie, ale aj na pranie, polievanie záhrad a poľí. Okolo studne sa chodievalo s dobytkom na pastvu, preto bol pri bočnej stene studne upravený žľab na napájanie. Hoci sa denne spotrebovalo veľké množstvo vody, jej hladina klesala veľmi málo a nikdy sa nestalo, že by studňa vyschla. V roku 1939 so zavedením verejného vodovodu prestala studňa slúžiť ako zdroj pitnej vody, od sedemdesiatych rokov s príchodom družstevníctva ju neužívali na napájanie. Niekdajšia dôležitá stavba v dedine nemala údržbu, drevená konštrukcia sa rozpadla. Posledná typická studňa zostala zachovaná len v osade vzdalenej tri kilometre.

Jedlové Kostolany

Domáci pracujú na rozprúdení cestovného ruchu vo svojej obci. Uvedomili si, že tradičný zdroj vody môže byť na červenej turistickej značke magnetom rozvoja. Dobrý chýr sa šíril rýchlo a už tesne po dokončení studne boli od občanov a návštevníkov priaznivé odozvy na jej opravu. „Najprv sa nám chlapi v krčme aj smiali, potom sami prišli pomôcť,“ hovoria chlapi z projektovej partie.

UŇATÍN (Matusškina studňa)

Pod týmto názvom poznali v minulosti obyvatelia Uňatina studňu, ktorú opravili a dali jej pôvodný vzhľad. Studňa sa nachádza pri Ľudovom dome. Od roku 1972 je v dedine vodovod a odvtedy studňu používali len veľmi málo. Po otvorení Ľudového domu, ktorý je aj cieľom náučného chodníka Krupina – Uňatín, do dediny začali vo zvýšenej miere chodiť návštevníci. Preto je voda zo studne prístupná naozaj širokej verejnosti. Starí ľudia, 75-roční a starší, rozprávajú, že už za ich detstva vodu zo studne používalo šesť rodín a ich hospodárstvo. Studňa mala válov na napájanie dobytká. Keď sa chodilo s kravami na pašu, naťahali gazdovia vodu do válova, aby nemuseli nosiť vodu v ročkách do maštale. Aj v čase horúceho leta bola voda vždy v studni. Pri studni bývalo veselo na Veľkú noc pri oblievačke. Keď mládenci vytiahli dievky z domu, doviedli ich k studni a oblievali celými vedrami vody. To bolo kriku a piskotu. Vo voľnom čase dievčatá a chlapi sedávali na studni, rozprávali sa a spievali. Rušno bolo hlavne pri čistení studne. Dedinskí fajarmáni (hasiči) ju čistili pravidelne jedenkrát do roka, približne na Jána. Pretože Uňatín postihli požiare, písomné zmienky o tejto studni nie sú. Ani fotografie sa nepodarilo nájsť. Uňatín je rodiskom otca biskupa Hnilicu, ktorý emigroval a žije vo Vatikáne, aj preto sa histórii v čase socializmu nikto nemohol venovať, a tak domáci nemajú ani publikáciu či knihu o živote a histórii obce. Napísali list do Vatikánu, či im v hľadaní informácií vedia pomôcť, ale zatiaľ nedostali žiadnu odpoveď. Oslovili aj rodáka pána Hrčku, ktorý zbiera materiály o Uňatine, s úmyslom vydať publikáciu. V hľadaní pokračujú. „Vďaka obetavej práci dobrých ľudí máme pri Ľudovom dome krásnu studňu s dobrou vodou,“ dodáva predsedníčka občianskeho združenia Nájden v Uňatine Mária Behanovská.

Ing. Darina Saxunová, Mgr. Rudolf Pado,

Foto: L. Sluka